

Κεφάλαιο 2 – Οι αρχές της δικαιοσύνης

Το παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθεί με τις δύο αρχές και όχι ακόμη με την εξήγηση της πρωταρχικής θέσης. Βασικό αντικείμενο των δύο αρχών είναι η βασική διάρθρωση και πιο ειδικά την ρύθμιση απονομής δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στο πλαίσιο των κύριων θεσμών (νοούμενων όχι απλώς ως ένα δημόσιο σύστημα κανόνων που ορίζουν τον τρόπο διανομής αλλά και πρακτικά στον τρόπο που αυτή η διανομή πραγματώνεται και βγαίνει προς τα έξω) όπως λχ τα δικαστήρια, το κοινοβούλιο κοκ. Ο Ρώλς θεωρεί ότι κάποιοι θεσμοί δεν έχουν άμεση σχέση με τη δικαιοσύνη αλλά μόνο έμμεση (λχ ένα τελετουργικό συνήθως δεν χαρακτηρίζεται ως δίκαιο/άδικο αλλά μπορεί και να είναι). Η εδώ θεωρία έχει να κάνει με τους μείζονες θεσμούς γύρω από την κοινωνική δικαιοσύνη.

Ο όρος «δημόσιος» στο πλαίσιο του θεσμού είναι για να δηλώσει ότι οι κανόνες λειτουργίας των θεσμών θα ήταν αυτό που θα μπορούσαν να συμφωνήσουν τα μέρη, αυτό που ο καθένας μπορεί να περιμένει από τον άλλον. Έτσι, οι αρχές της δικαιοσύνης είναι και αυτές «δημόσιες» με την έννοια ότι θα μπορούσαν να είναι συμφωνηθεί.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι ένα πράγμα είναι οι συστατικοί κανόνες ενός θεσμού (ο τρόπος δηλαδή που απονέμει δικαιώματα/υποχρεώσεις) και άλλο πράγμα το πώς αυτοί οι κανόνες μπορούν να αποτελέσουν πρόσφορο έδαφος για τα προσωπικά, ορθολογικά σχέδια κάθε ενός. Στόχος του νομοθέτη πρέπει να είναι το να μπορούν οι συστατικοί κανόνες να επιτρέπουν ή, καλύτερα, να προωθούν την σύγκλιση των διαπροσωπικών ορθολογικών επιλογών των ατόμων.

Περαιτέρω, πρέπει να έχουμε στο νου μας τη διάκριση μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής δικαιοσύνης: η πρώτη δεν είναι παρά η αμεροληψία, η συνέπεια, η τυπικότητα στην εφαρμογή ενός κανόνα ή ενός συνόλου κανόνων εντός ένα θεσμού (μια έκφραση του κράτους δικαίου). Η ουσιαστική δικαιοσύνη εξαρτάται από τις αρχές οι οποίες στηρίζουν τους θεσμούς. Είναι πολύ πιθανό όπου υπάρχει η μία να υπάρχει και η άλλη, αλλά δεν είναι δεδομένο.

Σε κάθε περίπτωση, ο Ρώλς περνάει στην διατύπωση των 2 αρχών που διέπουν την διανομή:
α) ίσο δικαίωμα πρόσβασης στις βασικές ελευθερίες (πολιτικές όπως η ψήφος, έκφρασης, σκέψης, ιδιοκτησίας). Ο κατάλογος παρότι θα επηρεάζεται από τις περιστάσεις, πρέπει να

θεωρείται λίγο πολύ αντιληπτή β) οι ανισότητες πρέπει να ωφελούν όλους και να αφορούν ανοιχτές/ προσβάσιμες θέσεις (λεξικογραφικώς στη δεύτερη θέση).

Με άλλη διατύπωση, αδικία είναι η ανισότητα που δεν ωφελεί όλους (και φυσικά δεν επιτρέπεται διαπραγμάτευση επί βασικών ελευθεριών οιοδήποτε και αν είναι το όφελος). Η σειραϊκή προτεραιότητα κάποιων πρωταρχικών αγαθών (ελευθερίες, δικαιώματα) έναντι κάποιων άλλων (πλούτος) κάνει μια σοβαρή τομή σ' όλο το κοινωνικό σύστημα. Οι θεσμοί είναι εκείνοι που επιφορτίζονται με την διανομή των πρωταρχικών αγαθών και με το να εφαρμόζονται οι δύο αρχές εντός των θεσμών, απαιτούν μια ειδική διανομή σ' αυτά.

Ο Ρώλος επαναλαμβάνει ότι στόχος της εδώ θεωρίας δεν είναι η πραγματική, διοικητική διανομή αλλά η διανομή σε αντιπροσωπευτικά άτομα (και ιδίως σ' αυτά που πρέπει να τύχουν ειδικής μέριμνας) με στόχο την αύξηση των προσδοκιών ευζωίας όλων.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας προχωρεί στην ανάλυση των πιθανών ερμηνειών κάποιων όρων της δεύτερης αρχής. Τονίζει ότι η δεύτερη αρχή λαμβάνει ως δεδομένη την ύπαρξη ελεύθερης αγοράς (ακόμη και αν δεν συνοδεύεται με ιδιωτική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής). Ο όρος «προς όφελος όλων» σημαίνει την αρχή της αποδοτικότητας με την έννοια του κατά Pareto βέλτιστου, εφαρμοζόμενη όμως στους θεσμούς και όχι σε οικονομικά συστήματα: η διανομή των αγαθών (ξανά: όχι των ελευθεριών της πρώτης αρχής γιατί αυτά είναι αδιαπραγμάτευτα αλλά μόνο της δεύτερης δηλαδή εισόδημα και πλούτος) πρέπει να είναι τέτοια που να μην υπάρχει άλλη που να βελτιώνει τη θέση ενός χωρίς να επιδεινώνει τη θέση άλλων. Με διάγραμμα, η Pareto απεικονίζεται ως μια κυρτή καμπύλη που κάθε σημείο της (ακόμη και οι άκρες της) είναι το ίδιο αποτελεσματικό αφού δεν υπάρχει κάποιο άλλο σημείο βορειοανατολικά (άρα πολλά σημεία αποδοτικότητας).

Όταν όμως, συνεχίζει ο Ρώλος, η κατά Pareto αποδοτικότητα μεταφέρεται στους θεσμούς, αλλάζει η σύστασή της: με άλλα λόγια, δεν μας πειράζει να μην επιτρέψουμε κάποιιοι να τα έχουν όλα ούτε να επιτρέψουμε να μειωθούν κάποιες προσδοκίες αν αυτό μας φέρνει πιο κοντά στο δίκαιο (λχ καταργώντας τη δουλεία). Με άλλα λόγια, η κατά Pareto αρχή συμπληρώνεται ερμηνευτικά και έτσι αποκτάει πραγματικό νόημα ο όρος «προς όφελος όλων». Η εδώ θεωρία προσφέρει μια τέτοια ερμηνεία του όρου αλλά δεν είναι μια ερμηνεία όπως αυτή της θεωρίας της φυσικής ελευθερίας (που υποστηρίζει μεν μια ίση ελευθερία αλλά λαμβάνει υπ' όψιν στο θέμα της ίσης διανομής τυχόν ταλέντα και κοινωνικές τυχαιότητες) ούτε αυτή της θεωρίας της φιλελεύθερης ισότητας που απαιτεί μεν ισότητα ευκαιριών (διατηρώντας ταυτόχρονα ένα ίσο καθεστώς καλλιέργειας των όποιων

δεξιοτήτων λχ όχι συσσώρευση πλούτου και εκπαίδευση για όλους) αλλά επιμένει στην ισότητα μόνο μεταξύ αυτών που έχουν ίσες ικανότητες/ δεξιότητες.

Η εδώ θεωρία έχει μια άλλη ερμηνευτική προσέγγιση του κατά Pareto βέλτιστου και αυτή την ονομάζει ο Ρώλς «δημοκρατική ερμηνεία» που όχι μόνο δίνει βάρος στην ισότητα των ευκαιριών αλλά τις όποιες διαφοροποιήσεις υπάρχουν τις κρίνει ανεκτές όχι ως αποτέλεσμα τυχαιοτήτων αλλά μόνο εάν πληρούν την «αρχή της διαφοράς» η οποία απαιτεί και την ωφέλεια αυτών που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση. Με άλλα λόγια, στην εδώ θεωρία, η αποδοτικότητα διηθείται μέσα από την αρχή της διαφοράς ώστε αποδοτικότητα είναι η κατάσταση όπου δεν μπορεί να υπάρξει άλλη διανομή χωρίς να μειωθούν οι προσδοκίες των λιγότερο ευνοημένων.

Αυτό σημαίνει ότι εάν σχηματίζαμε μια «καμπύλη συνεισφοράς» των περισσότερο ευνοημένων», το σύστημα πρέπει να προσπαθεί να σταματήσει αυτήν την καμπύλη στο υψηλότερο σημείο του ανερχόμενου μέρους. Για να συνδεθεί αυτό το σημείο με τις καμπύλες αδιαφορίας του 1^{ου} κεφαλαίου (τις οποίες πάντως έχει απορρίψει ο Ρώλς), τονίζεται τώρα ότι μόνο αυτά τα σημεία μιας καμπύλης αδιαφορίας είναι επιθυμητά: όσα δεν επιτρέπουν σε κάποιον να ωφεληθεί χωρίς να ωφεληθεί, στο μέγιστο βαθμό και ο άλλος. Αντίστροφα διατυπωμένο, εάν κάποιο σημείο μιας καμπύλης αδιαφορίας θα σήμαινε ότι η καμπύλη συνεισφοράς του πιο ευνοημένου θα μπορούσε/ θα επιτρεπόταν να σταματήσει σε ένα χαμηλότερο σημείο του άλλου άξονα (των λιγότερο ευνοημένων) σε σχέση με κάποιο υψηλότερο σημείο που θα μπορούσε να επιτύχει ένα άλλο σημείο της καμπύλης αδιαφορίας, τότε αυτό το αποτέλεσμα είναι άδικο. Με άλλα λόγια, η εδώ θεωρία επιλέγει την καμπύλη εκείνη που επιδιώκει το υψηλότερο σημείο (ή έστω το ανερχόμενο τμήμα) της καμπύλης συνεισφοράς του λιγότερο ευνοημένου. Και αυτό γιατί μόνο έτσι πραγματώνεται η αρχή του αμοιβαίου οφέλους. Αντίθετα, για έναν ωφελμιστή, η καμπύλη αδιαφορίας που επιτρέπεται είναι αυτή με το υψηλότερο σημείο συνολικής ποσότητας οφέλους (εξαρτάται δηλαδή πόσα άτομα θεωρείται ότι αντιπροσωπεύει ο λιγότερο ευνοημένος).

Παρόλα αυτά, η απαραίτητη διευκρίνιση που πρέπει να γίνει είναι ότι πρέπει να αποφεύγονται οι υπερβολικές απαιτήσεις των ευνοημένων οι οποίες εν τέλει όσο πιο υψηλές είναι τόσο πιο οριακά υψηλότερη είναι η συνεισφορά τους. Με τα λόγια του Ρώλς: «η ακόμη μεγαλύτερες διαφορές ανάμεσα σε τάξεις, παραβιάζουν την αρχή του αμοιβαίου οφέλους».

Ο συγγραφέας στη συνέχεια υποστηρίζει ότι η επιμονή της αρχής της διαφοράς για την ωφέλεια των λιγότερο ευνοημένων είναι εν τέλει προς όφελος και όλων των ενδιαμέσων και

αυτό γιατί οι προσδοκίες είναι «αλυσιδωτά συνδεδεμένες» και άρα αν ωφελείται ο λιγότερο ευνοημένος, θα ωφελείται και αυτός που βρίσκεται σε έστω λίγο καλύτερη θέση (έστω και αν αυτό δεν είναι βέβαιο αλλά συγκυριακό και λογικώς αναμενόμενο από το ίδιο το γεγονός ότι υπάρχουν κάποια συμφέροντα που είναι θεμελιώδη και κοινά. Με άλλα λόγια, θα ήταν απλά περιττό να εκφράσει κανείς την αρχή της διαφοράς λεξικογραφικά λέγοντας ότι κατά προτεραιότητα πρέπει να ωφελούνται όλοι με πρώτον τον λιγότερο ευνοημένο και τελευταίο τον πλέον ευνοημένο. Και θα ήταν περιττό γιατί ούτως η άλλως απλά συμβαίνει και γιατί αυτή η διατύπωση της αρχής της διαφοράς θα την περιέπλεκε πολύ).

Σε επόμενο στάδιο, ο συγγραφέας αναλύει το πρώτο μέρος της δεύτερης αρχής, δηλαδή την ισότητα ευκαιριών. Το ανοικτό των θέσεων, υποστηρίζει, δεν έχει να κάνει με την αποδοτικότητα αφού οποιοδήποτε και να ήταν το όφελος δεν θα δικαιολογούνταν κανένας περιορισμός. Το ανοικτό των θέσεων είναι για το αδιαπραγμάτευτο της προσωπικής ολοκλήρωσης. Και μόνο έτσι εν τέλει καταλαβαίνουμε με ποιόν τρόπο η εδώ θεωρία επεμβαίνει στη βασική διάρθρωση (που είναι οι θεσμοί που διανέμουν): με το να βλέπει τη κοινωνία ως ένα συνεργατικό σχήμα.

Άλλωστε, αυτός ο τρόπος προσέγγισης υποδεικνύεται από την ιδιαίτερη φύση της εδώ θεωρίας που είναι αμιγής διαδικαστική (αντιπαραβολή με τις μικτές τέλειες/ατελείς που έχουν ένα ανεξάρτητο κριτήριο ορθότητας. Εδώ δεν υπάρχει κριτήριο προδιαμορφωμένο και ούτε η διανομή γίνεται επί γνωστών επιθυμιών. Εδώ, η ορθότητα κρίνεται από την ευρύτερη προαγωγή της συνεργασίας. Αντιθέτως ο ωφελιμισμός είναι ατελής διαδικαστική δικαιοσύνη): ορθό είναι αυτό που τηρεί την διαδικασία (η οποία σίγουρα είναι και αυτή δίκαιη) και αυτό σημαίνει ορθούς και δίκαιους θεσμούς (σύνταγμα και άλλα), δηλαδή θεσμούς διαμορφωμένους από τις 2 αρχές. Έτσι λοιπόν, και η αρχή της ισότητας είναι μέρος ενός σωστού θεσμού, μέρος της ορθής διαδικασίας. Θυμίζεται δε, ότι τα δύο σκέλη της δεύτερης αρχής βρίσκονται σε λεξικογραφική διάταξη.

Σε ένα άλλο επίπεδο, ο συγγραφέας εξηγεί το μεγάλο πλεονέκτημα της αρχής της διαφοράς που είναι το ότι δεν απαιτεί μεγάλη ακρίβεια για να μπορεί να γίνει χρηστική: ενώ δηλαδή ο ωφελιμισμός απαιτεί ένα ολόκληρο σύστημα ακριβούς υπολογισμού της ωφελιμότητας των προσδοκιών κάθε μέρους για να δούμε το τελικό σύνολο, η αρχή της διαφοράς απαιτεί μόνο τον εντοπισμό του λιγότερο ευνοημένου ατόμου. Ένα δεύτερο πλεονέκτημα είναι ότι η αρχή της διαφοράς απλουστεύει την έννοια του αγαθού: αγαθό δεν είναι οτιδήποτε μπορεί να μας προκαλέσει ηδονή (ορισμός που αναγκαία απαιτεί επιπρόσθετες ποιοτικές διαβαθμίσεις)

αλλά αυτό που μακροπρόθεσμα αποτελεί ορθολογική επιθυμία. Τα πρωταρχικά αγαθά είναι σίγουρα εντός αυτών των επιθυμιών (ανεξάρτητα και πέρα από τα εξατομικευμένα σχέδια ζωής καθενός).

Στόχος λοιπόν είναι της εδώ θεωρίας είναι μέσω των δύο αρχών, να βελτιώσει τη θέση που έχει ο πλέον αδικημένος αναφορικά με τη πρόσβαση σ' αυτά τα αγαθά. Θυμίζεται και πάλι ότι οι αρχές της δικαιοσύνης δεν αποβλέπουν στην εξατομικευμένη εκπλήρωση των σχεδίων ζωής. Το μόνο που ενδιαφέρει είναι η διασφάλιση των πρωταρχικών αγαθών ως καθολικό, μίνιμουμ περιεχόμενο δικαιοσύνης. Είναι το μόνο κοινό, έλλογο και αντικειμενικό μέτρο.

Μέχρι στιγμής έχουμε δει 'τοι οι δύο αρχές επιχειρούν να επέμβουν στη βασική διάρθρωση και να εξομαλύνουν τυχόν ανισότητες στην θέση εκκίνησης (δηλαδή στο να υπάρχουν κάποιες θέσεις εκκίνησης πιο ευνοημένες σε σχέση με άλλες). Ο Ρώλς έχει τονίσει ότι αναφορικά με τις ίδιες τις 2 αρχές, η δικαιολόγησή τους και το εύλογο αυτών προκύπτει από το ότι ως οπτική γωνία λαμβάνεται (μεταξύ πάρα πολλών εναλλακτικών) αυτή του λιγότερου ευνοημένου ατόμου. Τώρα, θα επιχειρήσει να αποδείξει ότι καλώς λαμβάνεται αυτή και όχι άλλη.

Το επιχείρημα εκκινεί από το ότι όταν μιλάμε για θέσεις εκκίνησης, δεν μιλάμε για τις θέσεις τις οποίες τα άτομα καταλαμβάνουν εκούσια αλλά τις θέσεις στις οποίες τα άτομα χαιρούν ισοπολιτείας (αυτό είναι το συστατικό στοιχείο της έννοιας), δηλαδή ίσων ελευθεριών και ίσων ευκαιριών. Η θέση εκκίνησης λοιπόν είναι για την εδώ θεωρία μια πρώτη σωστή μεθοδολογική επιλογή επειδή είναι αρκούντως γενικευμένες ώστε εδώ θα πρέπει να καταπολεμηθούν τυχόν ανισότητες.

Η δεύτερη μεθοδολογική επιλογή έχει να κάνει με τον ορισμό της ανισότητας στην θέση εκκίνησης, έναν ορισμό που μας φέρνει πιο κοντά στον ορισμό της λιγότερο ευνοημένης ομάδας. Ανισότητα δεν είναι μια ανισομερής κατανομή ισοπολιτείας (αυτή πρέπει να θεωρείται αδιαμφισβήτητη) αλλά το να μην μπορεί κανείς να έχει και ουσιαστική ισοπολιτεία αλλά και ισότητα πλούτου/εισοδήματος λόγω μιας διπλής τυχαιότητας: α) ταξική προέλευση ή β) φυσικό ελάττωμα.

Επιλογικά έως εδώ, εάν στο δικό μας κοινωνικό σύστημα, βασική (και αδιαπραγμάτευτη) θέση είναι η θέση εκκίνησης (με την έννοια της ισοπολιτείας) τότε μια θεωρία δικαιοσύνης οφείλει (όπως κάνει και η εδώ θεωρία) να προστατεύσει εκείνους που για κάποιο λόγο (τυχαιότητα) δεν θα μπορούσαν να συμμετέχουν κατ' ίσο τρόπο σ' αυτή. Πίσω από την

έμφαση στην αρχή της διαφοράς κρύβεται η αρχή της αποκατάστασης, με την έννοια ότι πρέπει να αποκαθίστανται τυχόν ανισότητες που έχουν προκληθεί «μη επαξίως». Η αποκατάσταση κατέχει σπουδαία θέση στην αντίληψη του Ρώλς για τη δικαιοσύνη. Μεταπλάθει τους στόχους της βασικής διάρθρωσης ώστε το συνολικό θεσμικό πλέγμα να μην δίνει βάρος στην αποτελεσματικότητα αλλά να καλύπτει όλες τις αυθαιρεσίες από τη διανομή των φυσικών χαρισμάτων. Εν τέλει, δεν είναι η όποια φυσική διανομή δίκαιη ή άδικη αλλά δίκαιος ή άδικος είναι μόνο ο τρόπος που οι θεσμοί αντιμετωπίζουν αυτά τα γεγονότα.

Οι δύο αρχές δεν μεροληπτούν εις όφελος των λιγότερο ευνοημένων αλλά –αντιθέτως– θεωρείται ότι πετυχαίνουν αυτό που θα φάνταζε εύλογο ακόμη και στον πιο ευνοημένο: ότι δηλαδή η ευτυχία καθενός εξαρτάται από την επιτυχία του σχήματος κοινωνικής συνεργασίας και αυτή με τη σειρά της εξαρτάται από όρους οι οποίοι πρέπει να είναι εύλογοι σε όλους. Άλλωστε, η αρχή της διαφοράς δεν αποκλείει τα οφέλη στους πιο ευνοημένους αλλά απλά δεν παρέχει τα οφέλη εκείνα που μη επαξίως διεκδικεί κάποιος. Η αρχή της διαφοράς φέρνει πιο κοντά και στην ιδέα της αδελφότητας με την έννοια του αισθήματος πολιτικής φιλίας και αλληλεγγύης. Η, για να διατυπωθεί καλύτερα, είναι η αρχή της αδελφότητας, καθιστώντας την κύριο αίτημα της βασικής διάρθρωσης.

Πίσω από κάθε ιδέα αδελφότητας και αποκατάστασης, ο Ρώλς βλέπει την ίδια την ιδέα της προσωπικής αξίας, του αυτοσεβασμού που είναι το πρωταρχικό αγαθό και που πρέπει να διασφαλισθεί για το καθένα αλλά κυρίως για όσους έχουν μια περιορισμένη πρόσβαση σ' αυτό.

Ο Ρώλς, μετά από αυτά, ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στη θεωρία του, επισημαίνοντας ότι αφότου διευκρινίστηκαν οι δύο αρχές που διηθούν τους θεσμούς, πρέπει σε δεύτερο χρόνο, να διερευνηθούν οι αρχές που πρέπει να συμφωνηθούν (που θα ήταν εύλογο σε μια πρωταρχική θέση να συμφωνηθούν) ότι διέπουν τη δράση των ατόμων. Αυτό εν τέλει προστάζει η πληρότητα μιας προσέγγισης του ορθού.

Το ότι αυτές οι δεύτερες έπονται της συμφωνίας των αρχών επί των θεσμών, μαρτυρά δύο πράγματα: πρώτον, την αληθινή κοινωνική φύση της δικαιοσύνης ως αρετής, δηλαδή το ότι εν τέλει προϋποθέτει μια «ηθική αντίληψη των θεσμών» (Bradley) και, δεύτερον και κατά συνέπεια του πρώτου, ότι τα καθήκοντα μας ως άτομα πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψιν τα κοινωνικά μορφώματα.

Όταν ο Ρώλς μιλάει για τη δράση των ατόμων οι πτυχές της οποίας πρέπει να συμφωνηθούν με αρχές, έχει κατά νου 3 πράγματα: α) φυσικά καθήκοντα (τόσο θετικά όπως η αλληλοβοήθεια όσο και αρνητικά όπως η αποφυγή βλάβης) β) υποχρεώσεις (όπως η ακριβοδικία) και γ) επιτρεπτικά ενεργήματα (δηλαδή ενέργειες που είναι είτε ηθικά αδιάφορες είτε πέραν του ηθικά οφειλομένου λχ αγαθοεργία, η αυτοθυσία κτλ). Ορολογικά, η διαφορά μεταξύ φυσικού καθήκοντος και υποχρέωσης είναι ότι η δεύτερη πηγάζει από τη συμμετοχή μας στους θεσμούς και αφορά σε ενέργειες/αποχές που μας αναλογούν για τη διατήρηση του επωφελούς συνεργατικού σχήματος (της κοινωνίας της ίδιας) έτσι όπως αυτό προκύπτει από τις δύο αρχές. Προϋποτίθεται δε, ότι ήδη οι θεσμοί είναι δίκαιοι ενώ οι ενέργειες/ αποχές που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι επί της ουσίας εκούσια ενεργήματα μας, αυτά που προκύπτουν δηλαδή από τη συμμετοχή μας στους θεσμούς.

Επομένως, μία από αυτές τις υποχρεώσεις που βαρύνουν τα άτομα είναι η αρχή της ακριβοδικίας. Όπως ειπώθηκε, αυτή αφορά, ως υποχρέωση όλες μας τις εκούσιες ενέργειες και τη συμπεριφορά μας εντός των θεσμών. Μπορεί να πάρει τη μορφή της τήρησης μιας συμφωνίας ή υπόσχεσης ή οποιοδήποτε άλλο περιεχόμενο υποχρέωσης ορίσουν κάθε φορά οι (δίκαιοι) θεσμοί (παράδειγμα οι ιδιαίτερες υποχρεώσεις που απορρέουν από την ανάληψη ενός δημόσιου αξιώματος ή ο γάμος).

Ενώ όμως όλες οι υποχρεώσεις πηγάζουν από μια και μόνη αρχή (την ακριβοδικία), αναφορικά με τα φυσικά καθήκοντα δεν υπάρχει μια ενιαία πηγή. Η πρώτη σημείωση του Ρώλς (χωρίς όμως περαιτέρω ανάλυση) είναι η ελαφρά προτεραιότητα των αρνητικών καθηκόντων έναντι των θετικών). Η δεύτερη επισήμανση είναι ότι δεν αποκτούν κανονιστικότητα λόγω κάποιου θεσμού (υποχρεούμαστε σε αρωγή ή να μην σκοτώνουμε ακόμη κι αν δεν το έχουμε λχ υποσχεθεί ή αν το προβλέπει κάποιος νόμος). Αντιθέτως, συνάγονται/πηγάζουν από μια συμβολαϊκή οπτική γωνία η οποία γεννά το «φυσικό καθήκον δικαιοσύνης». Θεωρείται δηλαδή υποχρέωση να σέβονται τα άτομα γενικά τους δίκαιους θεσμούς. Με άλλα λόγια, τα καθήκοντα δεν προϋποθέτουν ένα εκούσιο ενεργήμα (ρητό ή σιωπηρό). Τρίτη επισήμανση είναι ότι ο όρος «φυσικός» τονίζει ότι αυτά τα καθήκοντα οφείλονται έναντι πάντων και όχι μόνο έναντι ενός συγκεκριμένου αριθμού ατόμων.

Τέλος, αναφορικά με τα επιτρεπτικά ενεργήματα η μόνη επισήμανση του Ρώλς είναι ότι σε αντίθεση με την εδώ θεωρία, ο ωφελιμισμός δεν αναγνωρίζει την έννοια του «ηθικώς πέραν του οφειλομένου» με την έννοια ότι εάν και εφόσον κάτι αυξάνει τη μέγιστη ωφέλεια, τότε

πρέπει να γίνει ανεξαρτήτως κόστους (εδώ αντιθέτως η έννοια του φυσικού καθήκοντος και της υποχρέωσης δεν απαιτούν κάτι τέτοιο).